

Coolia 30(2) april 1987

WAAROM PADDESTOELNAMEN VERANDEREN

THOMAS W. KUYPER, *Biologisch Station, Kampsweg 27, 9418 PD Wijster* *

SUMMARY

The main rules of the botanical nomenclature are explained and illustrated by examples from the monograph on *Inocybe*, recently published by the author.

Wanneer er een nieuwe systematische bewerking van een paddestoelengeslacht verschenen is, komen we nogal eens tot de ontdekking dat niet alleen de taxonomie, maar ook de nomenclatuur van de bewerkte groep veranderd is. De vraag doet zich dan natuurlijk voor of al deze naamsveranderingen wel nodig zijn. Iedereen lijkt immers overtuigd van het belang van stabiliteit van namen, wanneer tenminste de systematiek haar functie als algemeen referentiesysteem wil waarmaken. Het antwoord op bovenstaande vraag is dan ook dubbelzinnig: naamsveranderingen zijn onvermijdelijke bijproducten van het streven naar een stabiele naamgeving. Aangezien ik in mijn bewerking van de gladsporige Vezelkoppen (Kuyper, 1986) nogal wat namen heb veranderd, zal ik trachten bovenstaande paradox toe te lichten. Daarbij verwijs ik tussen haakjes naar de betreffende pagina van mijn dissertatie.

Er zijn in principe twee manieren om tot stabiliteit van namen te komen. De ene manier is door het instellen van een commissie van wijze mensen. Iedereen die een naamsverandering wil doorvoeren heeft de toestemming van deze commissie nodig. Aan deze eenvoudig lijkende oplossing kleef een zeer groot, onoverkomelijk bezwaar. Om namelijk te kunnen oordelen over een voorgestelde naamsverandering, heb je taxonomische kennis van de desbetreffende groep nodig. En de beste taxonomische kennis van zo'n groep is nu juist aanwezig bij de monograaf die het voorstel tot naamsverandering heeft gedaan. Als je niet (voldoende) thuis bent in de systematiek van een groep, is het vrijwel onmogelijk om een evenwichtig oordeel over naamsveranderingen te vellen.

Het alternatief voor zo'n commissie bestaat uit het democratisch vastleggen van een reeks regels waaraan iedereen zich te houden heeft. Deze regels zijn samengevat in een wetboek, de Internationale Code van de Botanische Nomenclatuur (Voss & al., 1983). De Code bestaat uit 75 artikelen. Als inleiding op de Code fungeren een Preamble van 10 punten en een zestal Principes. Tot slot bevat de Code bepalingen betreffende veranderingen in de code.

* Mededeling nr. 332 van het Biologisch Station Wijster.

Het belang van stabiliteit van namen wordt al meteen duidelijk gemaakt in punt 8 van de Preambule: "De enige echte redenen voor een naamsverandering zijn ofwel een betere kennis van de feiten, die het gevolg is van goede taxonomische studie, ofwel de noodzaak een naam op te geven die tegen de regels is." Ik krijg wel eens de indruk dat dit het meest overtreden punt van de Code is.

In het eerste deel van deze formulering zit overigens wel de erkenning van een cruciaal probleem, namelijk dat nomenclatuur en taxonomische studie gescheiden zijn (en moeten blijven). Nomenclatuurregels kunnen niet uitmaken of de Witte knolamaniet een aparte soort is of alleen een variëteit van de Gele knolamaniet; en evenmin of de Grote parasolzwam tot hetzelfde geslacht behoort als de Bosparasolzwam of juist tot een ander geslacht. De Code treedt pas in werking nadat de taxonomische beslissingen genomen zijn. En omdat taxonomen ook maar mensen zijn, met verschillende smaken, kunnen er dus verschillende taxonomische opvattingen naast elkaar bestaan, die tot verschillende nomenclatorische consequenties kunnen leiden. Vandaar ook de formulering van principe IV: "Elke taxonomische groep met een bepaalde omschrijving, positie en rang kan slechts één correcte naam hebben ..."

Hoewel ik hierboven aanduidde dat de Code een wetboek is, is er één belangrijk verschil. Dit blijkt uit de formulering van Préambule 4: "De regels zijn bedoeld om de nomenclatuur van het verleden op orde te brengen en de nomenclatuur van de toekomst de weg te wijzen." Om de nomenclatuur van het verleden op (onze) orde te brengen, is het vaak nodig regels met terugwerkende kracht in te stellen. Daarom stelt Principe VI: "Tenzij anders bepaald gelden de nomenclatuurregels met terugwerkende kracht." Een dergelijk retroactiviteitsbeginsel is in een gewoon wetboek ontoelaatbaar.

Het principe dat elke taxonomische groep slechts één correcte naam heeft (Principe IV) wordt aangevuld met de regel dat dit - behoudens uitzonderingsgevallen - de oudste naam in overeenstemming met de regels is. Nu is het voor hogere planten niet moeilijk om de oudste naam vast te stellen. Toen Linnaeus in 1753 begon met de binaire nomenclatuur (geslachtsnaam en soortsnaam) werd hij zeer spoedig door iedereen gevolgd. Bovendien liet Linnaeus een herbarium na (nu in Londen) zodat we ook nu nog kunnen nagaan welke soort Linnaeus met een bepaalde naam bedoelde. Linnaeus beschreef maar zeer weinig paddestoelen, en deze bovendien vaak slecht. Ook liet hij geen paddestoelenherbarium na. Het is dus niet verwonderlijk dat de mycologische nomenclatuur na 1753 al spoedig een chaos werd. In deze situatie kwam pas verandering door toedoen van de Zweedse mycoloog Elias Fries, die tussen 1821 en 1832 een boek schreef met de titel *Systema mycologicum* (Het mycologisch systeem). In dit werk bespreekt Fries alle hem bekende namen en geeft hij aan, welke soort daarmee naar zijn mening bedoeld

is. Fries' activiteiten waren zeker succesvol, en veel mycologen volgden zijn ideeën al spoedig. Alleen, ook Fries liet geen herbarium na en dat maakt het wel eens moeilijk te achterhalen wat hij precies bedoelde.

Een logisch gevolg van Fries' succes was dat 1821 werd vastgesteld als het startpunt van de mycologische nomenclatuur (althans voor de meeste groepen van schimmels). Dit startpunt heeft het zo'n 50 jaar uitgehouden, ook al meenden velen dat er grote bezwaren aan kleefden. Elke publicatie van 1821 steeg onverwacht tot grote hoogte van belangrijkheid, ook bijvoorbeeld het "Overzicht van eetbare zwammen die in het jaar 1820 op de markt in Praag te koop werden aangeboden". Na goed zoeken bleken er niet weinig van zulke werkjes te bestaan; na lange discussie nam men in 1981 het moedige besluit deze werkjes opnieuw in de vergetelheid van de stoffige bibliotheek terug te sturen, en alleen de namen uit het werk van Fries (1821-1832) een aparte status te geven, en voor de rest terug te gaan tot 1753. Dit nieuwe systeem van zgn. gesanctioneerde namen is door Van der Aa (1982) besproken. Eenvoudig gezegd hebben namen die door Fries in de *Systema mycologicum* (inclusief de *Elenchus Fungorum*) gebruikt worden voorrang boven oudere synoniemen van dezelfde soort.

Voor de Geelbruine spleetvezelkop staan o.a. de namen *Agaricus fastigiatus* Schaeff. 1774 en *A. rimosus* Bull. 1789 ter beschikking. Hoewel de tweede naam jonger is, werd hij toch door Fries uitgekozen en wordt dus de correcte naam. Door middel van een dubbele punt (:) geven we de speciale status van de naam aan en de soort heet nu *Inocybe rimosa* (Bull.: Fr.) Kumm. We zien in dit geval dus een uitzondering op de regel dat de oudste naam ook de correcte naam wordt.

Helaas had de commissie die dit nieuwe systeem van gesanctioneerde namen had geïntroduceerd haar huiswerk niet zo goed gedaan, en al spoedig kwamen er complicaties (die zeker te voorzien waren geweest). Om die complicaties te herstellen is nu reparatiewetgeving nodig, en juist dit soort nood- en reparatiewetjes maakt de Code zo moeilijk hanteerbaar. Het is vanzelfsprekend desastreus wanneer belangrijke nomenclatuurregels bij elk Internationaal Botanisch Congres (iedere 6 jaar) veranderen. Veel taxonomen krijgen daar genoeg van en hebben voorstellen gepubliceerd die het verder veranderen van de regels zeer moeilijk moeten maken. Nodig is dat wel, want voor de laatste twee congressen werden 191 (Sydney, 1981) en tenminste 334 (Berlijn, 1987) wijzigingsvoorstellen gepubliceerd! Stabiele nomenclatuur is alleen bereikbaar bij stabiele regels.

In de begintijd van de systematiek was het vanzelfsprekend dat een wetenschapper in het Latijn publiceerde. Later werd er steeds meer in de volkstaal gepubliceerd, wat natuurlijk een probleem was wanneer het Tsjechisch of Japans of Nederlands betrof. Om problemen te vermijden heeft men toen bepaald dat vanaf 1 januari 1935 een nieuw taxon alleen geldig gepubliceerd was met een Latijnse

diagnose (Art. 36.1). Nu zijn Latijnse diagnoses wel leuk voor een nieuwe soort, maar aan een beschrijving kun je niet opnieuw kenmerken bestuderen. Het was daarom een belangrijke verbetering dat het sinds 1 januari 1958 verplicht is bij elk nieuw taxon een zogenaamde typecollectie aan te wijzen (Art. 37.1). Ook voor het maken van nieuwe combinaties zijn de regels verscherpt; na 1 januari 1953 is een nieuwe combinatie alleen geldig met een volledige verwijzing naar het werk waarin de soort geldig is gepubliceerd (Art. 33.2).

Tegen deze regels, die dus niet met terugwerkende kracht gelden, is vaak gezondigd zoals op vele bladzijden van mijn proefschrift blijkt wanneer achter een naam de aantekening "inval." (ongeldig) en een artikel van de Code is vermeld. Enkele voorbeelden: *Inocybe calcaris* Métrod 1953 (p. 115) is ongeldig wegens het ontbreken van een Latijnse diagnose. *Inocybe submaculipes* J. Favre 1960 (p. 115) wegens het ontbreken van een type; de combinatie *Inocybe terrigena* (Fr.) Kühner 1953 was ongeldig volgens Art. 33.2 en in *Persoonia* 12: 482 (1985) heb ik daarom deze combinatie geldig gemaakt.

Wil een naam correct zijn, dan is het nodig dat drie hindernissen genomen worden. De eerste hindernis is die van de geldigheid. Hierbij is de Code onverbiddelijk. Ongeldige namen tellen absoluut niet mee, in feite zijn ongeldige namen niet eens namen in de zin der wet (Art. 6.6). De tweede hindernis is die van de wettigheid (legitimiteit) van geldige namen. Wettigheid en onwettigheid zijn misschien wel de moeilijkste begrippen in de Code, en het is niet verbazingwekkend dat de Code zelf in dit opzicht niet zonder tegenspraak is. Veel taxonomen zijn ervan overtuigd dat de huidige regelgeving tamelijk slecht is. Maar ze zien zich voor een dilemma geplaatst: verder gaan met minder-dan-volmaakte regels waarmee we al meer dan 50 jaar werken, of met een schone lei beginnen en dan een heleboel naamsveranderingen accepteren. De meesten kiezen voor het eerste alternatief en ik sluit me bij die opvatting aan.

De Code geeft geen definitie van onwettige namen, ze zegt alleen dat onwettige namen die namen zijn die als zodanig in Art. 63-67 zijn aangewezen. Over wettige namen is de Code nog korter: Wettige namen zijn namen die in overeenstemming zijn met de regels (Art. 6.3). We onderscheiden twee belangrijke categorieën van onwettige namen, namelijk de homonymen (Art. 64) en de overbodige namen (Art. 63). Beide artikelen bezitten terugwerkende kracht, en onze huidige regelgeving heeft gevolgen voor namen van 200 jaar geleden, toen men op dit gebied er heel andere opvattingen op na hield.

Homonymen zijn namen die precies hetzelfde geschreven worden als een andere naam, maar die een ander type hebben. Zo beschreef Velenovský in 1920 de soort *Inocybe castanea*, niet wetend dat Peck in 1904 al een andere soort dezelfde naam had gegeven. Velenovský's naam is daarmee onwettig en voor zijn soort moet

dus een andere dan zijn naam (die toevallig de oudste is) gelden; de soort heet *I. splendens* (p. 215).

Normaal gesproken kunnen onwettige namen niet wettig worden (Art. 6.4). Dat kan alleen via een omweg; wanneer een onwettige naam in een ander geslacht wordt gecombineerd waar hij niet langer een homonym is, geldt deze "nieuwe combinatie" technisch als een nieuwe naam, die wettig is vanaf het moment dat deze werd gecreëerd. Een goed voorbeeld hiervan is *Inocybe flocculosa* (p. 159). De naam *Agaricus flocculosus* Berk. 1836 is een homonym van *Agaricus flocculosus* DC in DC & Lam. 1815, en derhalve onwettig. Saccardo (1887) combineerde de soortnaam *flocculosa* Berk. in *Inocybe*, resulterend in de nieuwe "combinatie" *Inocybe flocculosa* (Berk.) Sacc. Hiervan bestaat geen ouder homonym, en derhalve is via deze omweg de naam *Inocybe flocculosa* toch wettig geworden. Volgens de huidige Code zou je deze naam moeten citeren als *Inocybe flocculosa* Sacc. 1887. Echter, om aan te geven dat de naam eigenlijk van Berkeley was, citeren we de naam als *Inocybe flocculosa* (Berk. →) Sacc. Het pijltje geeft aan dat Berkeley de auteur was van de onwettige naam *flocculosa*.

Bij *Agaricus maritimus* Fr. 1815 non *Agaricus maritimus* With. 1796 doet zich iets vergelijkbaars voor. Hier is de nieuwe naam gemaakt door Karsten (1879). Echter, de naam *Inocybe maritima* (Fr.) Karsten is niet correct. Er bestaat een ouder synonym, namelijk *Agaricus impexus* Lasch. De correcte naam moet dus zijn *Inocybe impexa*, en aangezien die combinatie nog niet bestond, heb ik die gemaakt (pag. 106).

Overbodige namen zijn namen die bij publicatie het type bevatten van een andere naam die volgens de (huidige) regels had moeten worden opgenomen. Het is lang niet altijd makkelijk uit te maken of een ander type in de naam ingesloten werd, en het is dan ook een artikel dat tot veel problemen aanleiding geeft.

Vooraf in de begintijd van de mycologie werden veel overbodige namen gemaakt; mycologen veranderden namen van al bestaande soorten als zij meenden dat de naam betrekking had op een atypisch exemplaar of de naam de karakteristieken van de soort onvoldoende aangaf of een andere soort geschikter leek voor de betreffende soortnaam. Als de beide hindernissen van geldigheid en wettigheid genomen zijn, dienen we nog te bepalen welke naam correct is (Art. 6.5). In principe is dit de oudste geldige en wettige naam. We moeten dus van alle namen precies bepalen wanneer ze gepubliceerd zijn. Zo bleek bijvoorbeeld dat de naam *Inocybe brunnescens* door Blytt 7 dagen (!) eerder was gepubliceerd dan de naam *I. erubescens* door Bresadola, en daarom moest deze laatste naam veranderd worden (p. 45). Hieruit blijkt dus hoe belangrijk het is, precies aan te geven wanneer een publicatie verschenen is.

Er zijn enkele uitzonderingen op de regel dat de oudste wettige naam ook de correcte is. De eerste uitzondering zijn we al tegengekomen bij de z.g. gesanctioneerde namen. Verder kent de Code nog het conserveren van namen ten behoeve van de stabiliteit (art. 14.2) en het verwerpen van namen die gebruikt zijn voor een ander taxon dan dat waartoe het type behoort (Art. 69). Zo is de naam *Inocybe pyriodora* (Pers.: Fr.) Kumm. altijd gebruikt voor een taxon met pleurocystiden. De oorspronkelijke beschrijving suggereert echter dat Persoon een andere soort met deze naam bedoelde, en wel *I. bongardii* (Weinm.) Quél. Naamsverandering van *I. bongardii* in *I. pyriodora* zou echter aanleiding geven tot veel verwarring, en om die reden heb ik de naam *I. pyriodora* verworpen (p. 232). Het conserveren van namen gebeurt vooral bij geslachtsnamen: zo is de naam *Pholiota* (Fr.) Kumm. geconserveerd boven de geslachtsnaam *Derminus* (Fr.) Staude. Recentelijk heb ik een voorstel gedaan om de geslachtsnaam *Melanoleuca* Pat. te conserveren boven de naam *Psammospora* Fayod, omdat naamsverandering van dit middelgrote geslacht niet in het voordeel van de stabiliteit is. Soortsnamen kunnen alleen geconserveerd worden wanneer het soorten van grote economische betekenis betreft: een mogelijke kandidaat voor conservering zou de gekweekte champignon *Agaricus bisporus* J. Lange kunnen zijn.

Het laatste deel van de Code betreft de regels voor het veranderen van de Code. Deze zijn tamelijk ingewikkeld en vaak is er een lange tijd nodig voordat wijzigingen in de Code zijn opgenomen. Het is mijns inziens terecht dat de procedure ingewikkeld is. Tenslotte gaat het om de stabiliteit van regels en daarmee uiteindelijk om stabiliteit van namen. Of, om nog eenmaal de Code te citeren: "De Code streeft naar een stabiele methode van naamgeving en tracht het gebruik van namen te vermijden die misverstand in de hand werken of de wetenschap in verwarring brengen. Belangrijk is verder te vermijden dat zonder noodzaak nieuwe namen worden gemaakt."

Met dank aan Machiel E. Noordeloos voor zijn opbouwend commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

LITERATUUR:

- Aa, H.A. v.d. (1982). Over enkele veranderingen in de internationale botanische nomenclatuurregels. *Coolia* 24: 101-104.
- Fries, E. (1821-1832). *Systema Mycologicum*. Vol. I-IV + index. Lund.
- Kuyper, Th. W. (1986). A revision of the genus *Inocybe* in Europe. I. Subgenus *Inosperma* and the smooth-spored species of subgenus *Inocybe*. *Persoonia* suppl. 3.
- Saccardo, P. (1887). *Sylloge fungorum* V. Patavii
- Voss, E. & all. (Eds.) (1983). *International Code of Botanical Nomenclature*. Utrecht & Den Haag, 472 pp.